Çankırı Karatekin Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi Dergisi
Y.2014, Cilt 4, Sayı 2, ss.21-34

Çankırı Karatekin University
Journal of The Faculty of Economics
and Administrative Sciences
Y.2014, Volume 4, Issue 2, pp.21-34

# Suriye Krizi ve Ürdün'e Yansımaları

**Sami EKER**

*Çankırı Karatekin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü,*
*samieker33@gmail.com*

**Öz**

Bu çalışmanın amacı Mart 2011'den bugüne süregelen Suriye krizinin kısa bir tasvirini yaptıktan sonra, diğer sınır komşularına göre pek de nazara alınmayan Ürdün'e olan yansımalarını ele almak, sonrasında ise ABD'nin Ürdün üzerinden sergilediği tutumla konuya dahil oluşunu incelemektir. Dünya gündeminin zirvesindeki Suriye meselesi üçüncü yılına girerken, yaşanan hadiseler tüm sınır komşularında olduğu gibi Ürdün monarşisi açısından da siyasi, güvenlik, ekonomik, demografik ve sosyal sorunları beraberinde getirmiştir. Ürdün'ün kuzey bölgelerinde, Suriye sınırında ve ötesinde yaşananlar, ABD'nin de çeşitli hamlelerle dahil olduğu girift bir ilişki ağını ortaya çıkarmıştır. Ortadoğu'daki en sağlam monarşilerden biri olarak görülen Ürdün, Suriye krizi nedeniyle bu sıfatını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya gelmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Suriye Krizi, Ürdün rejimi, Selefiler, El Kaide, ABD Yönetimi.
**JEL Sınıflandırma Kodları:** Y80.

**Syrian Crisis and Repercussions to Jordan**

**Abstract**

The aim of this study is to examine the repercussions of Syrian crisis to Jordan, which has usually disregarded respect to other neighbors of Syria, after describing the continual crisis beginning in March 2011. Then, the U.S.' involvement in the issue will be taken under the close watch thereby indicating its position with Jordan. As the Syrian crisis reaches its third year, all incidents have brought about political, security, economic, demographic and social problems to the Kingdom of Jordan as well as the other neighbors of Syria. Events in Jordan's northern regions, Syrian border and its beyond have engendered a new network of relations that also included the U.S. and its various moves. To be seen as one of the strongest monarchies in the Middle East, Jordan confronted to danger of losing this role due to the Syrian crisis.

**Keywords:** Syrian Crisis, Jordanian Regime, Salafists, Al Qaeda, U.S. Administration.
**JEL Classification Codes:** Y80.

**Atıfta bulunmak için…| Cite this paper |** Eker, S. (2014). Suriye Krizi ve Ürdün'e Yansımaları. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2), 21-34.

## 1. Suriye Krizi

31 Ocak 2011'de *Wall Street Journal* gazetesine verdiği mülakatta Suriye'de siyasi bir reform sürecini başlatarak Tunus ve Mısır'da yaşanan halk ayaklanmalarının kendi ülkesine sirayet etmeyeceğini söyleyen Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad, bu ülkelerde yaşanan sürece Ortadoğu'da yeni bir dönemin habercisi olarak bakarken Arap dünyasındaki liderlere, halklarından gelen siyasi ve ekonomik taleplere daha çok kulak vermesi çağrısında bulunuyordu. Beşar Esad, Mısır ve Tunus'ta olduğu gibi reform gerekliliklerinin görülmemesi durumunda bir şeyler yapmak için çok geç kalınabileceğini de sözlerine eklemişti (Wall Street Journal, 2013).

Anlaşılan o ki hiç de hesaplamadığı bir biçimde kendisi de bu gecikmenin kurbanı oldu ve bu konuşmasının üzerinden 2 ay geçmeden, Suriye'nin Dera kentinde gençlerin duvarlara rejim karşıtı yazılar yazmasıyla bugün üçüncü yılını doldurmak üzere olan bir krizin kapıları aralandı. Olaylar 15 Mart 2011'de barışçıl sokak gösterileriyle başladığında bunu Arap Baharı'nın yeni bir filizi olarak görenler kısa süre içerisinde rejimin sert müdahaleleriyle karşılaşınca, "Sonbahar"ın yaklaşmakta olduğunu gördüler.

Her ne kadar Esad yönetimi ilk zamanlar muhalefetin reform talepleri üzerine bazı yasal düzenlemeler yaptıysa da (Sandıklı ve Semin, 2012, 1) ilerleyen süreçlerde bunun yalnızca celladın bir maskesi olduğu anlaşılmıştır. İlk haftalarda bölge ülkeleri, büyük güçler ve çeşitli uluslararası örgütlerce yapılan analizlerde rejimin müdahaleleri geçici olarak görülmüş, kamuoyunda Esad rejiminin Tunus ve Mısır'daki diğer rejimler gibi kısa sürede yıkılacağı varsayımı yapılmıştır. Baas rejiminin diğerlerinden farklı olarak ülkedeki ordu-bürokrasi-istihbarat üçgenine derinlemesine işlediği geç anlaşılmış, Esad ve ailesinin tekelindeki yönetimin sağlamlığı, savunmasız bir halkla rejimi karşı karşıya bırakmıştır.

Suriye'deki kriz yalnızca ülke içinde değil; bölgesel, hatta küresel anlamda uluslararası siyasetin denge çarklarına dokunmuştur. 2000'li yılların başında bölgede "arabulucu, tarafsız ve ilkeli" tutumuyla bilinen Türkiye'nin giderek zayıflayan imajını iyice yıkan bu kriz Ankara hükümetini de taraf olmaya itmiş, halkın silahlanarak rejime karşı mücadeleye soyunduğu muhalif gruplar Türkiye'nin açık desteğini almıştır. Muhalif kanada bölgeden Türkiye'nin yanı sıra Suudi Arabistan ve Katar gibi monarşiler destek verirken İran, Irak ve Lübnan'daki Hizbullah örgütü rejimin arkasında saf tutarak bölgesel bir kamplaşmaya davetiye çıkarmıştır. Küresel anlamda Rusya, Çin'i de yanına alarak tarihi dostu Suriye'yi yalnız bırakmamış; ABD ve AB ise daha yumuşak bir tutumla muhalifleri desteklediğini bildirmiştir. Suriye ordusunun özellikle Sünni şehir ve köylerine yaptığı karadan ve havadan gerçekleşen şiddetli saldırıları, Esad'ın mensup olduğu Şii Nusayri kesim ile ülke nüfusunun çoğunluğunu

oluşturan Sünniler arasında seyreden bir ayrım ve çatışma zeminine kaymıştır. Ordu envanterindeki her türlü silah ve savaş aracını halkın üzerinde birer ölümü makinesine dönüştüren rejim, katliamlarını arttırmasıyla uluslararası kamuoyunda en çok ilgi gören gündem maddesi olmuştur.

2012 başlarında Arap Birliği'nin ülkeye gönderdiği gözlemcilerin raporuna binaen Suriye meselesi BM Güvenlik Konseyi'ne taşınmış, lakin rejimin destekçisi Rusya ve Çin, Şam yönetimi aleyhine olabilecek kararlara her defasında veto koymuştur. BM bünyesinde sonuçsuz kalan Suriye konusu İnsan Hakları İzleme Örgütü, Uluslararası Kızılhaç Komitesi ve Uluslararası Af Örgütü gibi kuruluşların raporlarıyla gündemde kalsa da çözüme yönelik somut bir sonuç ortaya konulamamıştır. Cephede savaşan Suriye muhalefeti Avrupa'da, Türkiye'de ve Körfez ülkelerindeki Suriyeli entelektüellerin siyasi destek çabalarıyla umutlanırken, yerel ve bölgesel ölçekte yapılan birçok girişim sahada herhangi bir değişikliğe yol açmamıştır. Beşar Esad, babası Hafız Esad'dan aldığı '*Hama Katliamı*' mirasını ikinci kez gerçekleştirmiş, günümüz itibariyle 140.000'den fazla kişinin Suriye'de hayatını kaybettiği kaydedilmiştir.

Ülkedeki mevcut durum, BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin yayınladığı verilere göre (UNHCR-Data, 2013) göre 20 milyonluk Suriye nüfusunun 5 milyondan fazlasını ülke içinde, yaklaşık 2.3 milyonunu ise komşu ülkelerde mülteci olmak zorunda bırakmış, yapılan katliamlardan sağ kurtulabilenler gıda, barınma, sağlık ve eğitim gibi konularda insanlık dışı standartlarda yaşama tutunmaya çalışmışlardır. Suriye'de sert kayaya çarpan Arap Baharı, bölge siyasetini altüst etmesinin yanında El Kaide ve onun türevleri olarak görülen radikal örgütlerin de oyuna dahil olmasını beraberinde getirmiş, çatışmaların boyutu yalnızca rejim ve muhalifler arasında değil birçok farklı grup ve ideoloji ekseninde seyretmeye başlamıştır. Çatışan taraflar arasında en güçlü konumda bulunan Suriye yönetimi savaş uçakları, helikopterler, *scud* füzeleri, varil bombaları, misket bombaları ve hatta kimyasal silahları ile yaptığı saldırılarda kitlesel ölümlere sebebiyet vererek ülkeyi topyekun bir yıkıma sürüklemiştir. Artık "iç savaş" (*civil war*) olarak nitelendirilen Suriye krizi yalnızca Ortadoğu ülkelerini değil, ABD ve Rusya gibi büyük güçleri de karşı karşıya getiren kilit bir nokta haline gelmiştir. Bugün krizin 3 yıldır derinleşerek devam etmesi ve bölge ülkelerinin siyasi, ekonomik, güvenlik ve kimi zaman demografik problemlerle yüz yüze gelmesi büyük ölçüde süper güçlerin ve bölge ülkelerinin faklılaşan pozisyonlarından kaynaklanmaktadır.

Krize yönelik bakış açısının ABD ve Rusya'nın başını çektiği iki farklı güç merkezinde temerküz etmesi, bir dönem "*Suriye meselesi yeni bir Soğuk Savaş'ın habercisi mi?*" sorusunu bile akıllara getirmiştir. Bugün gelinen noktada ise Esad rejiminin yıkılması senaryolarından çok, sahada güç kazanarak daha önce kaybettiği bölgeleri ele geçirdiği konuşulmaktadır. Geleceğe yönelik tahminlerin zorlaştığı ve her geçen gün daha çok bilinmeyenli bir denkleme dönüşen Suriye

konusu, sınır komşularına da kısa ve orta vadede yeni tehdit algılamaları, güvenlik kaygıları, kimi kez ittifak arayışları ve insani bir trajediyi miras bırakmaktadır.

Yazımızın esas konusu olan "Suriye krizinin sınır komşusu Ürdün'e olan yansımaları", açıkça ifade etmek gerekirse diğer komşular olan Türkiye, Irak, Lübnan ve İsrail çemberindeki gelişmeler nedeniyle gölgede kalmış, yeterince ilgi görmemiştir. Oysa günden güne Ürdün monarşisi için ağırlaşan bir yük haline gelen bu husus, bölgedeki güçler dengesini de değiştirebilecek gelişmelere sahne olmaktadır.

Önce Arap-İsrail savaşları, sonra da 1991 ve 2003 yıllarında gerçekleşen iki Körfez savaşının etkisiyle adeta mülteciler ülkesi haline gelen Ürdün,[1] Suriye kriziyle yeni bir mülteci sorunuyla daha baş etmek durumunda kalırken, bu ülkeyle olan sınır hattı radikal Selefi grupların geçiş güzergahı ve silah tedarik noktası olmuştur. Bugüne dek Esad karşıtı gruplara üstü kapalı destek veren Ürdün yönetimi; ülkenin kuzeyinde kurulan mülteci kampları ve sınırın Suriye tarafında bulunan örgütlerin varlığı nedeniyle bu bölgedeki otoritesini yitirmiş, ciddi güvenlik endişelerine girmiştir. Ülkenin kuzeyinde bulunan *Zaatari* ve *Mrajeeb* mülteci kampları Ürdün iç politikasını ve ekonomisini olumsuz anlamda etkileme potansiyeliyle gündeme oturmuştur.

## 2. Krizin Ürdün'e Yansımaları ve İkilem İçinde Ürdün

Arap Baharı rüzgarının uğramadığı Ürdün'deki Kral Abdullah yönetimi yalnızca, 2011 başlarında ekonomik ve siyasal reformlara odaklanan küçük çaplı gösterilerle gündeme gelmiş, bunun dışında rejimin değişmesine ilişkin ciddi bir muhalefetle karşılaşmamıştır. 14 Ocak 2011'de yükselen gıda ve petrol fiyatları ile yolsuzluklara karşı bir protesto gerçekleşmiş, bundan iki hafta sonra ise yine ekonomi ve yaşam standartlarına ilişkin taleplerle sokaklara inen halk, Kral Abdullah'ı değil, Başbakan Sami Rifai'yi hedef almıştır. Protestoların yoğunlaşması üzerine Kral Abdullah'ın Rifai'yi görevden almasıyla tansiyon bir nebze düşmüş (Telci, 2013, 63) fakat asıl önemlisi o günden bu zamana dek ülkedeki gelişmeler bilinen Arap Baharı ekolünden farklı bir zeminde ilerlemiştir. Arap Baharı'nın yaşandığı ülkelerde yaşanan olaylar rejimleri ve bu rejimlerin liderlerini hedef alırken, Ürdün'de Kral Abdullah'ın şahsında yahut rejimin değişmesi çerçevesinde bir talep olmamış, çeşitli reformlara odaklı sınırlı gösterileri gerçekleşmiştir (Telci, 2013, 63). Başbakan'ın görevden alınmasıyla yumuşayan ortam bunun kanıtıdır.

Bu açıdan bakıldığında Ürdün'ün Arap Baharı ile olan ilişkisi, daha çok Suriye krizi kökenli ele alınabilir. Suriye'de gösterilerin ilk başladığı yer olan Dera kenti Ürdün'ün hemen kuzeyinde, başkent Amman'a 75 kilometre uzaklıktadır. Rejim muhalifi Sünni grupların yoğun olarak yaşadığı Dera, Ürdün'ün kuzeyindeki Irbid, Mafrak, Ramta gibi yerel bedevi kabilelerin yaşadığı bölgelere komşudur.

Protestoların ilk bu bölge ve civarında patlak vermesiyle rejim müdahale etmekte gecikmemiş, Suriye krizinin ilk kurbanları çoğunlukla Ürdün'e sığınmıştır.

Kısa süre içinde şiddet dozunun artması Ürdün'e sığınan mülteci sayısında ani artışlar meydana getirmiş, buna mukabil 2012 Temmuzunda tamamlanabilen 113.000 kişilik Zaatari mülteci kampı kurulmuştur (Schenker, 2013). Ürdün'deki ekonomik yapı ve hayat standartları açısından değerlendirildiğinde ilk zamanlar büyük ve yeterli olarak görülen bu mülteci kampı, 15 ay sonra Ürdün'deki toplam Suriyeli sayısının yalnızca %20'sine tekabül eden bir oranda kalmıştır. Ülkedeki ikinci önemli mülteci kampı olan Mrajeeb'i de hesaba kattığımızda, Suriyeli mültecilerin büyük bir bölümünün çadırkentlerde veya kamplarda değil, şehirlerde yaşadığı anlaşılmaktadır. BM rakamlarına göre 570bin civarında bir sayıya ulaşan Suriyeli sığınmacılar, ülkedeki demografik ölçütlere göre %10'a yakın bir orana ulaştıkları gibi bu mültecilerin ülkeye gelmesiyle oluşan yeni iç şartlar Ürdünlüleri onlara karşı düşmanca tavır almaya noktasına getirmiştir (CS Monitor, 2013). Ürdün'ün kuzeyinde ciddi artış gösteren Suriyeli mültecilerin durumu bölgedeki yerli/bedevi halkı olumsuz etkilemekte, kabile liderlerine göre kendilerinin Ürdün yönetiminden sağladıkları siyasi ve ekonomik imtiyazlar, Suriyeliler yüzünden zaafa uğramaktadır. Bu bölgede yaşayan Ürdünlüler böyle devam etmesi durumunda kendi topraklarında azınlık haline geleceklerinden korkmaktadırlar.

Kısacası Suriye krizinin ilk emaresi Ürdün açısından toplumsal dokuda potansiyel bir demografik sorunla gün yüzüne çıkmıştır. Bununla birlikte giderek artan mülteci sayısının ülkeye taşıdığı ekonomik yükü de ele almak gereklidir. Ürdün Planlama ve Uluslararası İşbirliği Bakanı İbrahim Saif, ülkesindeki Suriyelilerin varlığını "*ABD'nin tüm Kanada nüfusunu içine alması gibi bir durum*" olarak niteleyerek hükümetin bu konu için yaptığı yıllık harcamanın 1 milyar doları bulduğunu belirtmiştir (New York Times, 2013a). Halihazırda işsizlik ve ticaret açığı had safhaya ulaşmış olan Ürdün ekonomisinin Suriye'deki kriz nedeniyle daha da artması–bölgedeki güvenlik riskinin de etkisiyle- turizm sektörüne de ciddi darbeler vurmuştur (New York Times, 2013b). Bu ağır koşullar yalnızca mültecilerin getirdiği yük değil, Suriye sınırlarının kapalı olması nedeniyle ticaret ağının da kesintiye uğramasıyla alakalıdır. Suriye krizinin bir başka yansıması olan bu durum, alternatif güzergahlar mevcut olsa da ciddi ek maliyetlere neden olmakta, bu da ekonomiyi durgunlaştırmaktadır.[2]

Tüm bu koşullar Kral Abdullah rejimini kimi zaman sınırları kapatarak mülteci girişini durdurmaya kimi zaman da bazı mültecileri sınır dışı etmeye yöneltmektedir. Dahası, Suriyelilere ayrılan bütçenin uluslararası toplum tarafından ikame edilmesini bekleyen rejimin bu doğrultuda yaptığı çağrılar karşılık bulmamıştır. Uluslararası toplumun bu sessizliğine mukabil Ürdün, kaldıramadığı Suriye yükünü tekrar sınır dışına atmak istemekte, geleceğe ilişkin tutum değişikliğine gidebileceğinin sinyallerini vermektedir. Örneğin

Enformasyon Bakanı Samih Maaytah, Esad rejiminin düşmesi yahut kaosun yayılması durumunda ülkeye yeni mülteci almayı durdurup sınır ötesinde muhtelif insani yardımlar yapmayı planladıklarını duyurmuştur (Schenker, 2013).

Tüm bunlardan daha önemlisi ise Ürdün sınırında ve ötesindeki Dera'da etkisini arttıran radikal grupların varlığıdır. Son dönemde Ürdün sınırını Suriye içlerine sızmak için kullanan ve diğer muhalif gruplarla birlikte Dera'yı ele geçiren El Kaide menşeili örgütler, Beşar Esad yönetimi için olduğu gibi Kral Abdullah açısından da yeni riskler barındırmaktadır.

Ekonomik, demografik ve güvenlik boyutları açısından ele aldığımız Ürdün, haliyle birçok ikilemle karşı karşıya kalmıştır. İlk olarak Suriye'de mücadele veren Selefi gruplarla bağlantısı olduğu bilinen Suudi Arabistan ve Katar gibi ülkeler Amman yönetimini, sınırlarını bu grupların geçişleri ve çeşitli lojistik tedarikleri için açmasına zorlamaktadır. Batılı ülkelerden mülteci yüküne finansal destek bulamayan Ürdünlü yöneticiler bu desteği Körfez ülkelerinden karşılayabilmek için "Selefi gruplara kolaylık sağlamak" durumunda kalmaktadır. Ürdün açısından bu tutum yakın gelecekte ülkenin ekonomik açıdan rahatlamasını sağlasa bile, daha ileriki dönemlerde kendi topraklarında ve komşu ülkelerde nüfuzu artan radikal güçlerin yaratacağı güvenlik problemi daha büyük maliyetlere yol açabilir.

Ülkenin ekonomik istikrarı ile güvenlik politikaları arasında çelişki yaşayan Ürdün'ün bu durumun bir sonucu olarak son zamanlarda Suriye Milli Konseyi (SMK) ile arasına mesafe koyarak Beşar Esad'la bağlantı kurmaya çalıştığı dillendirilmektedir. Son haftalarda Şam ve Amman arasındaki bölgede muhalif güçlerin artan etkisine mukabil Beşar Esad, "*Dera bölgesi, Ürdün'ün bir meselesi haline geldi*" demekten geri durmamıştır (Sharif, 2013b). Gerçekte hem Ürdün hem de Suriye rejimi için problem kaynağı olarak görülen bu bölgedeki güç boşluğu Ürdün yönetimini–şayet Körfez ülkelerinin tahakkümünden sıyrılabilirse- Esad ile yakınlaşmaya itebilir. Dera'da faal olan Selefi gruplar her iki ülke açısından da birer ulusal güvenlik meselesi olarak algılandığı sürece, Suriye krizinin ilerleyen süreçlerde yeni denge değişikliklerine ve ittifak süreçlerine girebileceği söylenebilir. Kısacası bir yandan tarihi rakibi olan Suriye'deki Baas rejiminin yıkılmasını isteyen Ürdün, diğer taraftan Esad'ın devrilmesinden sonra oluşabilecek istikrarsızlıktan kaygı duymaktadır.

Resmi olarak Suriye krizinde tarafsız bir tutum sergilediğini ve meselenin siyasi yöntemlerle çözüme kavuşturulması gerektiğini söylese de, Ürdün'den yüzlere Selefi grup üyesinin Suriye'deki rejime karşı savaşmaya gittiği ve bundan Amman yönetiminin haberdar olduğu bir gerçektir. Londra'daki Suriye Araştırmaları Merkezi, olayların başladığı Mart 2011'den bu yana Suriye'de 128 Ürdünlünün öldüğünü kaydederken, *Jordan Times* gazetesi şu anda Suriye'de 2000 Ürdünlünün cephede savaştığını ileri sürmektedir (The Jordan Times, 2013a). Öte yandan Batı medyasında Körfez ülkeleri tarafından Hırvatistan'dan temin edilerek

Ürdün üzerinden Özgür Suriye Ordusu'na (ÖSO) silah sevkiyatı yapıldığı iddiaları da gündeme gelmiştir (Sharif, 2013a).

Suriye lideri Beşar Esad, Ürdün'le ilgili gelen bu bilgilerin ardından yaptığı açıklamada "*krizin limitinin sınır bölgeleri olmadığını ve özellikle Ürdün'ün bütün dünyanın bildiği gibi Suriye kadar etkiye açık olduğunu*" öne sürmüştür (Al-Akhbar TV, 2013). Rejimi devirmeye çalışan teröristlere Ürdün yönetiminin kolaylık sağladığını ve böylece kendi ülkesini de tehlikeye attığını her seferinde dile getiren Esad, Ürdün'deki kırılgan yapıyı hatırlatmıştır. Dolayısıyla güvenlik konusundaki bu tereddütler, Kral Abdullah'ı Ürdün-Suriye sınırına asker gönderme kararına itmiş, 2012 Ekiminde bir Ürdün askerinin Suriye'deki İslamcı gruplar tarafından öldürülmesi sorunun ciddiyetini ortaya koymuştur. Olayın üzerinden 2 aya yakın bir zaman geçmesiyle bu defa Ürdün ve Suriye güçleri Ramta sınırı dolaylarında karşılıklı ateş açarak tansiyonu yükseltmişlerdir. Bu olaydan birkaç ay sonra ise Beşar Esad'a bağlı rejim güçleri Şam ile Ürdün'ü birbirine bağlayan karayolu üzerindeki kritik bölge olan Hirbet Gazale kasabasının kontrolünü ele geçirerek muhalifleri bölgeden atmıştır (India Today, 2013).

Nitekim bu karşı hamle, yalnızca muhaliflerin bölgeden temizlemesi değil, rejim açısından Ürdün'ü sırçama tahtası olarak kullanan grupları engellemek ve onların çeşitli askeri sevkiyatlarının önüne geçmek bakımından da stratejik bir avantaj sağlamıştır. Öte yandan, *El Cezire*'de çıkan haberlere göre, Hirbet Gazale bölgesinin 25 km. güneybatısında yer alan Ramta sınırı, bu defa El Kaide militanlarının yardımıyla ÖSO tarafından rejimin elinden alınmıştır. Ekim 2013 sonunda günlerdir süren çatışmaların ardından 30'a yakın askerini kaybeden Suriye ordusu bölgeden çekilmiştir (Al Jazeera, 2013).

Esas itibariyle hem Suriye hem de Ürdün açısından radikal unsurların bölgeye yerleşmesi ve artan tehdit algılamaları, bu olaylarla birlikte ivme kazanmıştır. El Kaide'nin bölgedeki uzantıları olarak adlandırılan "Irak-Şam İslam Devleti" ve "El Nusra Cephesi" gibi örgütlerin Amman hükümeti için ne düzeyde tehlike taşıdığı 21 Ekim 2013 tarihinde devlet televizyonundan yapılan açıklamayla açığa çıkmıştır. Habere göre Ürdünlü istihbarat servisleri, El Kaide'ye bağlı bu hücrelerin ülkedeki Batılı diplomatları ve büyük alışveriş merkezlerini hedef alan geniş çaplı bir eylem teşebbüsünü engellemiştir (Saudi Gazette, 2013). Tehdidin artık ülke merkezine kadar uzandığını gösteren bu olay, *Reuters* analisti Süleyman el Halid'in işaret ettiği gibi, Beşar Esad'ın ülkesinde tutuklu bulunan El Kaide milislerini 2003 Irak işgalinden sonra serbest bırakıp Irak'a göndererek ülkeyi istikrarsızlaştırdığı ve böylece kendi içindeki İslamcı muhalefeti teskin ettiği günleri akıllara getirmiş, şimdiyse Esad'ın benzer bir hamleyi Ürdün'e karşı yapabileceği dile getirilmiştir (Reuters, 2013).

Şunu da eklemek gerekir ki yapılan çeşitli analizler kimi zaman birbiriyle zıt sonuçlara işaret etse de gerçek şu ki, Ortadoğu gibi güvensizliğin, belirsizliğin,

şiddetin, karmaşık ilişkilerin ve gizli ittifakların bölge siyasetinde temel normlar haline gelmiş olması, her türlü senaryonun mümkün olabileceğini göstermektedir. Ürdün'ün Suriye krizindeki yerini bu minvalden ele aldığımızda, bugün Suriye rejiminin devrilmesini isteyen Kral Abdullah'ın konjonktüre göre sınırdaki örgütlere karşı Esad'la işbirliği yapabileceğini, Ürdün'deki atmosferi değiştirmek isteyen Selefilerin belki de Esad'la buzlarını eritebileceğini ya da Selefilerin, Körfez ülkelerinin de baskısıyla Ürdün üzerinden Suriye yönetimine topyekun savaş açabileceğini söylemek mümkündür. Çünkü Suriye'deki mevcut durum, artık sadece rejim ile onu devirmek isteyen kesim arasında cereyan eden bir mesele değildir. Rejimin karşısında yer alan gruplar bazen kendi aralarında çatışmalara girerken bazen bir muhalif grup diğerini ekarte edebilmek için Esad'la işbirliği yapma pozisyonuna kadar gelebilmekte veya şartlar bunu zorlamaktadır. ÖSO, El Kaide ve uzantıları, Selefiler, kuzeyde Kürtler, Hizbullah ve rejimin kendisi derken her bir grup içinde yeni hizipleşmeler doğmakta, müşterek bir hedefin kalmadığı bu gruplar arasında Esad'ın devrilmesi düsturu bir kenara bırakılarak, bir nevi pastadan pay kapma yarışına düşülmektedir.

## 3. Ürdün Özelinde ABD'nin Rolü

İşte bu girift denklem ve senaryolar bir başka aktörün, yani Amerika Birleşik Devletleri'nin Ürdün'le olan ilişkileri üzerinden Suriye'ye yönelik tutumunu da ele almayı elzem hale getirmektedir. Çünkü yukarıda irdelenen bağlam, krize ilişkin bu durumun Suriye-Ürdün arasındaki ikili veya bölgesel ilişkiler bünyesinde belirlenen şartlarla sınırlı değildir. Krizi etkileyen ve ondan etkilenen eksenin en geniş halkasını ABD ve Rusya oluşturmaktadır. Bu bakımdan ABD'nin Suriye meselesine yönelik genel ve bilinen politikalarından ayrı olarak, müttefiki Ürdün'ün mülteci sorunu ve sınırdaki çatışma riskinin artması sebebiyle bu ülkeden yardım talebi üzerine, Obama yönetiminin birtakım hamlelere giriştiği ve krizin Ürdün üzerindeki etkileri karşısında önemli bir manivela rolü oynadığı dile getirilebilir.

Bu surette ön plana çıkan ilk gelişme dönemin ABD Savunma Bakanı Leon Panetta'nın yaptığı açıklamaya göre 150 civarında Amerikan askerinin, Suriye-Ürdün sınırına muhtemel kimyasal ve biyolojik silah kullanımına karşı kurulacak karargah için yardımda bulunmak üzere gönderilmesi kararıdır (Zaman, 2013). Bu rakam sembolik gözükse de ABD yönetimince verilen asıl mesaj, Suriye'den kaynaklanan bir tehdide mukabil Ürdün'ün açıkça destekleneceği ve ortak hareket edileceği şeklindedir. Bu tutum Barack Obama'nın geçtiğimiz Mart ayında yaptığı 2 günlük Ürdün ziyaretiyle daha da pekişmiştir. Ağırlıklı olarak Suriye meselesinin ele alındığı bu ziyarette Obama, Ürdün'ü "paha biçilmez bir müttefik" olarak nitelendirmiş, Ürdün'ün kriz nedeniyle kaçınılmaz olarak mülteci ve güvenlik endişeleriyle karşı karşıya kaldığına işaret etmiştir. Başkan Obama, uluslararası toplumu bu yükü sırtlaması için Ürdün'e yardımcı olmaya çağırırken, Ürdün'deki mülteciler ve mültecilerin varlığından olumsuz etkilenen

gruplara harcanması için ülkesinin 200 milyon dolar yardımda bulunacağını da sözlerine eklemiştir (The Jordan Times, 2013b).

Her ne kadar yapılan basın açıklamaları konunun "ekonomik" ve "mülteci" yönünü ön plana çıkarsa da, Obama'yı kaygılandıran asıl şeyin başta El Kaide olmak üzere bölgedeki güvenlik ve istikrarı bozabilecek radikal gruplar olduğu aşikardır. ABD ve Ürdün'ün tarihten gelen yakın ilişkileri göz önüne alınırsa, Ürdün rejimi açısından ortaya çıkabilecek bir tehdidin doğrudan Amerika'nın bölge politikasını meşgul edeceğini söyleyebiliriz. Zira böylesi bir tehdit Suriye'deki veya Ürdün'ün kendi içindeki bir bunalımı, mevcut istikrarsızlık ve güç boşluğuyla birlikte bölgenin ana çatışma merkezine yani İsrail-Filistin tarafına kaydırabilir. Açıkçası Amerika'nın vehmi ve Ürdün'le olan sıkı ilişkilerinin önemli bir yönü de bu tarihi meselenin içinde gizlidir.

Bu çerçevede hem İsrail'in isteklerini yerine getirmek hem de Ürdün'ün güvenlik endişelerini dindirmek için Obama yönetimi, Kral Abdullah'la özel bir anlaşma yapmıştır. Fransız *Le Figaro* gazetesinin ziyaretten bir ay sonra yayınladığı raporu aktaran *Ha'aretz,* Abdullah'ın İsrail'in Ürdün hava sahası üzerinden Suriye'deki gelişmeler hakkında insansız hava araçlarıyla çeşitli gözlemler yapıp istihbarat toplaması için iki koridor açmayı kabul ettiğini yazmıştır (Ha'aretz, 2013). Esasında bu durum bize, yukarıda bahsettiğimiz Körfez ülkeleri, Suriye ve radikal gruplar arasında sıkışan Ürdün'ün, Amerika-İsrail ikilisinin de oyuna dahil olmasıyla ne gibi bir kördüğüm içinde kaldığını göstermektedir.

Ürdün'ün bu handikabı, biraz da bulunduğu jeopolitik konumla ilgilidir. Bölgede stratejik bir merkezde bulunan ülke, kriz zamanlarında bu özelliği dolayısıyla sorunların buluştuğu bir noktaya dönüşebilmektedir. Suriye, İsrail, Irak ve Suudi Arabistan gibi ülkelerin tam ortasında bulunması sebebiyle hem bir tampon bölge, hem de sırçama tahtası olarak algılanan Amman, ABD için İsrail'in güvenliği, Suudi petrollerinin müdafaası ve Şam ile Bağdat'a açılma noktası olarak önem kazanmaktadır. Öyle ki bu önem Washington'u Suriye'de yaşananların etkisiyle, bölgede Ürdün'le ortak bir askeri tatbikat düzenlemeye ve F-16 savaş uçakları ile *patriot* hava savunma sistemleri göndermeye kadar götürmüştür. ABD Merkez Komutanlığı CENTCOM'un[3] yaptığı açıklamaya göre, Ürdün ordusuyla ortaklaşa yürütülen askeri tatbikat için çok sayıda F-16 ve KC-10 savaş uçağı bu ülkeye gönderilmiştir.(UNSCOM, 2013) Tatbikatın ardından, F-16 uçaklarının yanı sıra bu defa *patriot* füze savunma sistemlerinin Ürdün'e konuşlandırılacağı Pentagon'a yakın kaynaklarca dillendirilmiştir. Pentagon sözcüsü George Little, Savunma Bakanı Chuck Hagel'in Ürdün'den bu konuya ilişkin gelen talebi onayladığını aktarmıştır (The Daily Star, 2013).

Özellikle Suriye krizinden kaynaklanan tehditlerin tırmanışa geçtiği ve çatışmaların dozunun arttığı dönemle eş zamanlı olarak gerçekleşen Amerikan-Ürdün hareketliliği, Amman yönetimi için Beşar Esad'a, Washington içinse

Esad'dan daha tehlikeli olarak görülen radikal gruplara önemli bir mesaj vermekle kalmamış, ilişkilerdeki derinliği ve pragmatik bakış açısını da ortaya koymuştur.

Washington yönetiminin rolü açısından son olarak baktığımızda, Ağustos ayında Şam'ın Guta bölgesinde Esad yönetiminin kimyasal silah kullanarak bir gecede 1500'e yakın sivilin ölümüne yol açan saldırısı, ABD'nin Suriye'ye askeri müdahalede bulunmasını bir müddet gündeme taşımıştır. Bu şartlar altında Ürdün, ABD ile ortak hareket edip etmemenin ve muhtemel bir müdahale senaryosundaki rolünün fayda-maliyet analizini yaparken, Suriye tarafından Ürdün'e bu konuda herhangi bir adım atması ihtimali dolayısıyla açık tehditler gelmiştir. Suriye Dışişleri Bakan Yardımcısı Faysal Mikdad, Amerika öncülüğünde gerçekleşecek muhtemel bir müdahalede yer almadan evvel Ürdün'ün iki kez düşünmesini, herhangi bir saldırı durumunda bunun acısını yaşayacağını söylemiştir (MEMO-Middle East Monitor, 2013). Doğal bir refleks olarak Suriye rejimi, ABD gibi büyük bir gücün müdahale tehdidi karşısında Ürdün gibi ulaşabileceği/etkileyebileceği müttefiklerine gözdağı vermektedir. Böylece muhtemel bir savaşta kendisine karşı oluşturulacak koalisyonu da Ürdün ve diğer bölge ülkeleri üzerinden bölmeyi yahut zayıflatmayı hesapladığı yorumu yapılabilir.

## 4. Sonuç

Suriye krizinin Ürdün'e olan yansımaları, her geçen gün yeni bir safhaya girmektedir. Ülkede şiddet derinleştikçe, Ürdün'e sığınan mülteci sayısı da katlanarak artmaktadır. Mülteci gruplar Amman yönetimi açısından ekonomik bir yük olmanın yanında ülkenin kuzeyindeki yerel bedevi kabileleri de rahatsız ederek sosyal ve demografik bunalımlara davetiye çıkarmaktadır. Sınırı aşan Suriye krizinden kaynaklanan otorite boşluğu, Ortadoğu bölgesi genelindeki radikal grupları tekrar uyandırarak Suriye ve komşusu olan ülkeleri yeni güvenlik açmazlarıyla baş başa bırakmıştır. Krizle bağlantılı aktör sayısının artması, bu aktörler arasındaki ilişkileri farklı kombinasyonlarla değerlendirmeyi zorunlu kıldığı gibi çapraşık ilişkileri de türetmiştir. Kral Abdullah'ın Suriye krizinden etkilenerek oluşturduğu yeni dış politika, ciddi bir güvenlik ikilemi içindedir ve yalnızca sınırların mültecilere yahut radikal güçlerin geçişlerine engel olmak maksadıyla kapatılması yeterli bir tedbir değildir. Bu durum Ürdün'deki rejimi Suriye'deki gelişmelere göre pozisyon alarak rejimin devamlılığını sağlamak adına farklı gruplarla işbirliğine gitmeye yöneltmektedir. Algılanan tehdidin derinliği, bölgedeki hakim güç konumunda bulunan Birleşik Devletlerin de dış bir aktör olarak oyuna dahil olmasını beraberinde getirmiş, Ürdün rejimi Amerika'nın yardımına ihtiyaç duyduğunu belli etmiştir.

ABD'nin Suriye krizine ilişkin genel politikası Ürdün faktörüyle yeni bir boyut kazanırken, hem bu ülkenin stratejik ehemmiyeti hem de müttefiki İsrail'in emniyeti, Obama yönetimini sert tedbirler almaya yöneltmiştir. Ürdün'deki monarşi açısından ise ABD gibi büyük bir gücün şemsiyesinde bulunmak, Arap

Baharı ve Suriye krizinin gelecekteki olumsuz sonuçları açısından güvenli bir kapı olarak görülmektedir. Kısacası Suriye krizi, komşuları olan Lübnan, İsrail, Türkiye, Irak gibi ülkelerde en az Ürdün'de olduğu kadar önemli sonuçlara yol açmıştır ki bu da Suriye'nin geleceğinin, Arap Baharı'nın geleceğini belirleyeceği anlamına gelmektedir.

**Kaynakça**

Al Jazeera (2013). *Syrian Rebels Capture Border Post Near Jordan*. http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2013/09/syrian-rebels-capture-post-near-jordan-border-201392814359692427.html (Erişim Tarihi: 12 Aralık 2013)

Al Sharif, O. (2013a). *Jordan Prepares for Syrian Spillover*. http://www.al-monitor.com/pulse/tr/originals/2013/04/jordan-fear-syria-spillover-hagel-visit.html (Erişim Tarihi: 12 Aralık 2013)

Al Sharif, O. (2013b). *Jordan's Daraa Problem*. http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/12/jordan-daraa-salafist-jihad.html (Erişim Tarihi: 12 Aralık 2013)

CIA World Factbook

CS Monitor (2013). *Amnesty International: Jordan is Deporting Syrian Refugees.* http://www.csmonitor.com/World/Middle-East/2013/1104/Amnesty-International-Jordan-is-deporting-Syrian-refugees (Erişim Tarihi: 11 Aralık 2013)

Ha'aretz (2013). *Report: Jordan Has Opened Its Air Space For Israeli Drones en route to Syria.* http://www.haaretz.com/news/diplomacy-defense/report-jordan-has-opened-its-air-space-for-israeli-drones-en-route-to-syria-1.516849 (Erişim Tarihi: 19 Aralık 2013)

India Today (2013). *Syrian Troops Take Full Control of Strategic Town Khirbet Ghazaleh.* http://indiatoday.intoday.in/story/syrian-troops-take-full-control-of-strategic-town/1/270862.html (Erişim Tarihi: 17 Aralık 2013)

MEMO-Middle East Monitor (2013). *Syria Threatens Jordan if the Kingdom's Territories are used to Strike Syria.* https://www.middleeastmonitor.com/news/middle-east/7225-syria-threatens-jordan-if-the-kingdoms-territories-are-used-to-strike-syria (Erişim Tarihi: 19 Aralık 2013)

New York Times (2013a). *As Syrian Refugees Develop Roots, Jordan Grows Wary.* http://www.nytimes.com/2013/10/06/world/middleeast/as-syrian-refugees-develop-roots-jordan-grows-wary.html?_r=1& (Erişim Tarihi: 11 Aralık 2013)

New York Times (2013b). *Effects of Instability Spill Over to Syria's Neighbors*. http://www.nytimes.com/2012/03/08/world/middleeast/effects-of-instability-spill-over-to-syrias-neighbors.html?_r=0 (Erişim Tarihi: 11 Aralık 2013) *Not: Arasözdeki yorum bana aittir.*

Reuters (2013). *Syrian Jihadist Spillover Haunts Jordan.* http://www.reuters.com/article/2012/10/28/syria-crisis-jordan-idUSL5E8LPE8Z20121028 (Erişim tarihi: 11 Aralık 2013)

Sandıklı, A. ve Semin, A. (2012). Bütün Boyutlarıyla Suriye Krizi. *BİLGESAM, Rapor* (52), 1-35.

Saudi Gazette (2013). *Amman fears Syria could spread conflict to Jordan.* http://www.saudigazette.com.sa/index.cfm?method=home.regcon&contentid=20121029141126 (Erişim Tarihi: 11 Aralık 2013)

Schenker, D. (2013). *Jordan Bracing for More Spillover from Syria*. http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/jordan-bracing-for-more-spillover-from-syria (Erişim Tarihi: 13 Aralık 2013)

Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad'ın Al-Akhbar TV ile mülakatı. *Assad: Conflict to Spill over into Jordan.* http://english.al-akhbar.com/node/15563 (Erişim tarihi: 12 Aralık 2013)

Telci, İ. (2013). Ürdün'ün Gel(e)meyen Baharı: Arap Uyanışı ve Ürdün. *Ortadoğu Analiz Dergisi*, 5(50), 61-69.

The Daily Star (2013). *U.S. to Keep Missiles, Jets in Jordan amid Syria crisis*. http://www.dailystar.com.lb/News/Middle-East/2013/Jun-15/220528-pentagon-us-agrees-to-keep-f-16-jets-patriot-missiles-in-jordan-after-joint-exercises-end.ashx (Erişim Tarihi: 19 Aralık 2013)

The Jordan Times (2013a). *128 Jordanians 'slain' in Syria.* http://jordantimes.com/128-jordanians-slain-in-syria----report (Erişim Tarihi: 12 Aralık 2013)

The Jordan Times (2013b). *Obama delivers 'message of support' in Jordan visit*. http://jordantimes.com/obama-delivers-message-of-support-in-jordan-visit (Erişim Tarihi: 19 Aralık 2013)

The UN Refugee Agency (UNHCR). Data (2013). *Syrian Regional Refugee Response.* http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php (Erişim Tarihi: 10 Aralık 2013)

U.S. Central Command (2013). *Jordanian, American Fighters Refuel in the Skies Above Jordan*. http://www.centcom.mil/news/jordanian-american-fighters-refuel-in-the-skies-above-jordan (Erişim Tarihi: 19 Tarihi 2013)

Wall Street Journal (2013). *Syria Strongman: Time for 'Reform'.* http://online.wsj.com/news/articles/SB10001424052748704832704576114340735033236 (Erişim Tarihi: 09 Aralık 2013)

Zaman (2013). *ABD, Suriye-Ürdün Sınırına Asker Gönderdi.* http://www.zaman.com.tr/dunya_abd-suriye-urdun-sinirina-asker-gonderdi_2001114.html (Erişim Tarihi: 17 Aralık 2013)

## Notlar

Not 1. 6 milyon civarı bir nüfusa sahip olan Ürdün'de 2 milyona yakın Filistinli, 63bin Iraklı bulunmaktadır.(CIA World Factbook) Son rakamlara göre ülkedeki Suriyeli mülteci sayısı 570 bini bulmuştur. Bu da nüfusun %45'inin mültecilerden oluştuğunu göstermektedir.

Not 2. Misal olarak Türkiye'den Ürdün'e gitmek isteyen bir nakliye tırı, normal şartlarda Suriye üzerinden kolaylıkla bu ülkeye ulaşabiliyordu. Bugün Suriye sınırlarının olağan ticarete kapalı olduğu şu halde Türkiye'den çıkan bir aracın önce deniz yoluyla Mısır'a, daha sonra Sina yarımadası üzerinden Akabe körfezini geçerek Ürdün'e ulaşması ya da Irak üzerinden aşırı bir yol uzatarak bu ülkeye varması gerekmektedir.

Not 3. Açılımı "United States Central Command" olan CENTCOM, Kuzey Afrika, Ortadoğu ve Orta Asya'daki tüm Amerikan operasyonlarını yöneten merkezi bir birimdir.